

Інститут наукових студій націоналізму
Кафедра теоретичної та прикладної економіки
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»
Науково-дослідний інститут українознавства МОН України
МБУ Центр національного відродження ім. Степана Бандери
Інститут суспільних досліджень
Поступовий гурт франківців

ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ

**МАТЕРІАЛИ VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

**ІВАНО-ФРАНКІВСЬК,
12–13 ЖОВТНЯ 2018 р.**

Івано-Франківськ
Лілея НВ
2018

ББК 63.3 (4 УКР) 6+66.2(4 УКР) +87.6
Е 45

Економічний націоналізм. Матеріали VIII всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 12–13 жовтня 2018 р. / Наук. ред. О. М. Сич. — Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2018. — 368 с.

У збірнику праць учасників конференції розглядаються економічні аспекти в теорії і практиці українського націоналізму. Автори збірника пропонують своє бачення шляхів розвитку економічної політики українського націоналізму на сучасному етапі становлення Української держави. Для науковців, студентів ВНЗ та широкого загалу читачів.

Рецензенти:

Баланюк І.Ф. — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Райківський І. Я. — доктор історичних наук, завідувач кафедри історії України ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту українознавства МОН України
(протокол №6 від 27 вересня 2018 р.).*

Текст подається мовою оригіналу та в редакції авторів

Автори статей, 2018

The article reveals the importance of foreign trade if we want to establish economic development/ The author analyzes Ukrainian producer's activity abroad, looking the new markets, mainly for agrarian production. The author concludes the necessity of trade diversification and working with promising Asian and African partners.

Key words: export, new markets, trade association.

УДК 339.98 - 339.96

Володимир Панченко
(м. Дніпро)

ТЕОРЕТИЧНІ ДЖЕРЕЛА ЕКОНОМІЧНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ В КОНТЕКСТІ ПОШУКУ КОМПРОМІСУ «РИНКОВА СВОБОДА VS НАЦІОНАЛЬНА СИЛА»

В статті досліджуються методологічні засади економічного націоналізму. Встановлюється зв'язок між економічним націоналізмом та реалізмом. Наводяться змістовні характеристики концепцій націоналізму. Порівнюються змістовні ознаки «націоналізму» в політиці економічного націоналізму та в парадигмі націоналізму. Аналізується, в чому, власне, мають полягати дії політиків та державних функціонерів для того, аби бути інтерпретовані як такі, що ідейно близькі до економічного націоналізму.

Ключові слова: реалізм, економічний націоналізм, економічний розвиток, фритредерство, протекціонізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Економічний націоналізм не є сьогодишнім чи учорашнім винаходом, а сягає своїм корінням античності, середньовіччя та епохи модерну. «Реалізм» або «здоровий глузд» є його ознакою, і може бути іншою його назвою [26]. Вже меркантилізм напрацьовував принципи цієї парадигми, коли навіть ще не існувало економічних теорій, а лише практичні дії державних та бізнесових лідерів, спрямовані на розвиток власних економік.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічним фундаментом для проведення комплексного дослідження засад економічного націоналізму виступають наукові розробки вчених різних

напрямів і шкіл як історичної, так і сучасної економічної теорії. Дослідники теорії міжнародної торгівлі У. Стаффорд, Т. Манн, Дж. Стюарт, Д. Норс, Д. Юм, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль, розкриваючи причини багатства нації, обстоювали ідейні засади економічного націоналізму крізь призму викладення рецептів економічного процвітання. Сформовані ними основні принципи економічної політики здебільшого розглядали зовнішню торгівлю, промисловість, судноплавство, транспорт як чинники економічного розвитку. Втім, акцент на фритредерстві відсунув зосередженість на зовнішній торгівлі на другий план, запропонувавши натомість сприйняття розвитку продуктивних сил як детермінуючого джерела багатства.

Ідейні переконання А. Гамільтона та Ф. Ліста, відомого своїм ґрунтовним ученням про продуктивні сили, здебільшого базувались на розгляді протекціонізму як найважливішого інструменту економічного націоналізму. В підході, запропонованому Р. Райхом, обґрунтовується, чому прив'язка до власне національної ознаки не є актуальною на сучасному етапі глобалізації. Більше того, в своїй фундаментальній праці «Робота націй» він немов відсторонюється від концепції економічного націоналізму, інтерпретуючи її як застарілу та неадаптивну до вжитку та ставлячи під сумнів використання протекціоністських інструментів. Б. Кліфт та К. Вол розглядають економічний націоналізм крізь призму економічного патріотизму шляхом адаптації компромісних підходів до винайдення консенсусу між абстрактними глобальними економічними цілями та політичними зобов'язаннями урядів на кожній конкретній території.

Постановка завдання. По мірі поглиблення знань про міжнародну торгівлю, за умови збереження фундаментальних постулатів фритредерства і протекціонізму, модифікувалась система аргументацій щодо необхідних інструментів економічної політики. Втім, прямі згадки про власне «економічний націоналізм» знаходимо лише в окремих із дослідників. Вічна дилема «ринкова свобода чи національна сила» уособлювалась в численних спробах запропонувати відповідь на питання щодо оптимальної структури економіки, що, своєю чергою, актуалізувало пошук шляхів ефективного використання капіталу, управління боргом та більш глибоко — формування ідеології зовнішньої економічної політики. Перед нами стоїть завдання з'ясувати, чи містить «націоналізм» в політиці економічного націоналізму ті ж самі змістовні ознаки, що й «націоналізм» в парадигмі націоналізму? В чому, власне, мають полягати дії політиків та державних функціонерів для того, аби бути інтерпретовані як такі, що ідейно близькі до економічного націоналізму?

Виклад основного матеріалу. На думку дослідника У. Бека, застосування методологічного націоналізму в науці не є адекватним. Він радикально вважає, що національна держава вичерпала себе в добу глобалізації і стала заручником транснаціонального капіталу. Методологічний націоналізм, на думку У. Бека, не дає змоги реально оцінювати стан справ у світі, тому на зміну йому має прийти методологічний космополітизм, предметом якого є світове суспільство, а не окремі його кластери, що перебувають у кордонах «національних держав», які перестають бути національними та перетворюються у тимчасові перевалочні пункти для транснаціональних корпорацій.

Концепції націоналізму представлені чотирма парадигмами: модернізму, примордіалізму, конструктивізму, переніалізму. У теорії модернізації достатньо системно розглянуто націоналізм і демократію як течії глобального суспільно-політичного процесу, а також наявність суперечностей їхньої взаємодії. Є думка, що націоналізм як ідеологія спочатку сприяє створенню нації-держави, а вона потім зазнає модернізації. Прибічники такого погляду вважають, що націоналізм одночасно є антимодерністським і промодерністським феноменом, якщо його розглядати у нерозривній єдності з соціальними носіями, які діють безпосередньо у конкретних історичних процесах. Чимало науковців піддають сумніву можливості націоналізму сприяти демократії і модернізму. Коротко зазначимо функції націоналізму в процесі модернізації суспільства, на яких наголошує наука. Передусім, це провідна роль у консолідації громадян заради забезпечення цілей розвитку держави; забезпечення модернізації у широкому розумінні цього процесу; компенсація збитків, яких зазнає держава від минулого досвіду, а також від неминучих проблем, що виникають у процесі модернізації. Такі висновки властиві переважно постколоніальним країнам, у межах яких націоналізм одночасно протидіє як зовнішнім впливам, так і вітчизняному патріархальному трайболізму. Тому націоналізм об'єктивно є провідною суспільною ідеєю, згідно з якою держава має освоїти новітні цивілізаційні засади.

Водночас не можна оминати у цьому зв'язку двох застережень: по-перше, реалізація зазначеного не є можливою без часом істотних відхилень від уже сформованих уявлень про демократичні норми і процедури; по-друге, коли націоналізм лише опирається на властиві нації традиції, вони вступають у суперечність з цілями модернізації. У цьому місці деякі дослідники додають: «і демократії». Проте ми наполягаємо, що на початковому етапі розвитку постколоніальної країни об'єктивно не можна одночасно вирішувати проблему модернізації і демократії, а тим

більше, коли держава, зокрема Україна, має внутрішній та зовнішній збройний конфлікт. Особливо наочно в ситуації з Україною проявлена невідповідність реальній практиці основоположних засад свободи слова, дотримання стандартів роботи засобів масової інформації, відсутності переслідування за політичні переконання тощо, сформованій у суспільстві в умовах протистояння [22, с. 6].

Г. Д. Джонсон зробив спробу узагальнити теоретичні розробки щодо економічних аспектів націоналізму та проаналізувати досвід державного будівництва під впливом цієї ідеології. На його думку, ідеї націоналізму переважають у середовищі інтелігенції та середнього класу. Інтелігенція завдяки національній мові отримує значний сектор включно з освітою і державним управлінням. Середній же клас отримує переваги внаслідок зацікавленості держави у розвитку індустріальної інфраструктури та започаткуванні прикладних науково-дослідних сфер.

Далі науковець зосереджується, на наш погляд, на суто теоретичних, а не реальних постулатах, що випливають з досвіду практичної діяльності урядів, зокрема, й українського, які стосуються функціонування національної держави. Згідно саме з теоретичними уявленнями держава має переконати громадян, що вона є успішною в культурі, науці та спорті, а тому сприяє митцям, науковцям і спортсменам. Крім того, держава має активніше здійснювати програми пенсійної допомоги, створення робочих місць, поліпшувати медичну допомогу, а в цілому — формувати почуття безпеки у національних кордонах. Тому, робиться висновок, що націоналізм як ідеологія має власне бачення розвитку економіки зокрема, та організації життя держави взагалі.

Практика націоналізму у другій половині XX ст. у науковій літературі бачиться як спроба пояснити націоналізм впливом на розвиток суспільства та його інститутів. А до цього переважає думка, що націоналізм поширювався у XIX—XX ст. як наслідок настання індустріальної доби, яка спровокувала поширення ідеологій і учень, покликаних теоретично обґрунтувати новий устрій. Сформульована на перетині кількох інтелектуальних течій, концепція економічного націоналізму стала радше інструментом інтерпретації, аніж завершеною теорією. Вочевидь теорії націоналізму в одних випадках ігнорують економічне підґрунтя державотворення, в інших випадках не обмежуються економікою, а отже, і виокремити серед них ті, що підпадали б під визначення теорій економічного націоналізму, вкрай складно (Табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз парадигм націоналізму за економічним та соціальним критерієм

Назва парадигми націоналізму	Економічні аспекти	Соціальні аспекти
Примордіалізм	Не розглядає	Націоналізм не зумовлюється функціональними потребами суспільства
Модернізм	Не розглядає	Не розглядає
Переніалізм	Розвиток економіки — наслідок розвитку суспільства	Ідея розвитку суспільства з її наголошуванням на градуалізмі (стадійності) поступу, прогресу, а також соціального й культурного накопичення.
Конструктивізм	Націоналізм є об'єктивно зумовленим економічними реаліями та комплексом ідей	Індивіди беруть участь у постійному процесі визначення й перевизначення самих себе

Джерело: укладено автором

Втім, проведений аналіз змістовних характеристик різних парадигм націоналізму засвідчує, що в переніалізмі та конструктивізмі робилась спроба визначити вектор впливу економіки на суспільства та навпаки. Так, якщо переніалісти обстоювали ідею підпорядкування розвитку економіки розвиткові суспільства, наполягаючи, що лише розвинене суспільство може дати поштовх до економічного розвитку, то адепти конструктивізму, навпаки, переконували в тому, що економічні ідеї (розвитку, боротьби з нерівністю, експансії) закладали підвалини до ренесансу національної ідеї.

Однак якщо поставити перед собою за мету виокремити визначальні риси, притаманні цим теоріям, слід розглянути найрепрезентативніші позиції, висловлені Т. Неїрном та Е. Геллнером, адже саме в їхніх працях економічна домінанта націоналізму є незаперечною. Для Т. Неїрна детермінуючим фактором для актуалізації економічного націоналізму є нерівномірний розвиток. Говорячи про останній, автор наближається до структуралістської інтерпретації «залежності» як недостатності

«справжньої» незалежності від впливу інших країн, зумовленої низкою внутрішніх і зовнішніх причин [21, с. 41]. Ці чинники часто називають «структурними викривленнями» з огляду на вплив міжнародної капіталістичної системи на місцеві економіки, а через них - і на розподіл товарів, послуг й багатства. Таким чином, основна мета економічного націоналізму, з позицій Т.Неірна, полягає у віднаходженні та стимулюванні внутрішніх драйверів економічного розвитку, незалежних від впливу зовнішніх факторів та таких, що забезпечили б поступову конвергенцію в доходах з багатими країнами.

В дослідницькому ракурсі Т. Неірна взаємопов'язуються, здавалося б, несумісні позиції. З одного боку, заперечення націоналістичної ідеології і її системи цінностей як такої, з іншого боку — визнання за економічною політикою, продукованою державою, способу віднаходження інструментів забезпечення інтересів людини з метою подальшої соціалістичної трансформації світу. Таким чином, поштовхом до сповідування ідеології економічного націоналізму, за Т.Неірном, є стимул розірвати зачароване коло залежностей, що призводять до нерівномірного розвитку капіталізму. Це пояснює і запропонований автором вкрай суперечливий підхід до хронологізації виникнення економічного націоналізму, що, за його логікою, розпочався саме в периферійних країнах (Німеччина, Італія, Японія) і тільки потім досяг «держав центру» (Англії і Франції). Іншими словами, поштовхом до економічного націоналізму, за Т. Неірном, є супротив пануючій нерівності та асиметріям економічного розвитку.

Е. Геллнер, що був політ економом, вибудовує свою теоретичну конструкцію, відштовхуючись від визнання за індустріалізмом детермінуючої ролі у досягненні економічного розвитку. Щоправда, для нього індустріалізм як такий є важливим з точки зору забезпечення кращих умов для розвитку культури та її гомогенізації, адже мобільне за своєю природою індустріальне суспільство формує запит та жорсткі функціональні вимоги на останню. Адже сама нація в геллнерівській інтерпретації є культурною спільністю, що самоусвідомлюється, а тому нація не відбудеться без кодифікованої високої культури. Відповідно, створення такої культури і є процесом створення націй. Саме тому націоналізм для нього є суто явищем індустріальної епохи, яка уможливорює забезпечення вихідних умов для становлення нації. Звідси модернізація розглядається Е. Геллнером практично як наслідок розвитку промисловості [25, с. 40].

Отже, економічний націоналізм, на переконання вченого, продиктований необхідністю забезпечення необхідних умов для вбудовування держави в глобальне співіснування з тим, аби набути

останній (державі) ознак актора міжнародних відносин. В геллнерівській інтерпретації націоналізм виступає політичним принципом, що вимагає співпадіння національної спільності і держави. Е. Геллнер розглядав націоналізм як ідеологію, зумовлену переходом суспільства від агрописемного до індустріального устрою. Водночас націоналізм є рухом у напрямі уніфікації освітніх систем для запровадження промислової стандартизації (у тому числі трудових ресурсів), формування єдиного простору освіти та науки. Зазначимо, що його робота «Нації та націоналізм» різко розкритикована модерністами.

У статті «Нації, націоналізм та війна, або Чи треба нам ще читати Ернеста Геллнера» Д. Конверсі критикує автора за ігнорування націоналізму як мілітаристської ідеології. Він бачить зв'язок націоналізму із зростанням агресивності держави. Інші дослідники вважають, що націоналізм пронизує всі аспекти життя держави і, певним чином, зміцнює її політично, економічно і безпеково, а також пов'язують його з інструментом досягнення мети, сформульованої елітою держави. Метою може бути як особисто-груповий інтерес (досягнення влади суспільними групами, перерозподіл ресурсів), так і суспільний (розвиток, зміцнення держави). Слід також пам'ятати, що націоналізм, як і будь-яка інша ідеологія, провокує суспільство на певний дискурс, що обмежує суспільну дискусію.

Треба мати на увазі, що націоналізм розглядає існування суспільства лише у формі національної держави, формує методологію вивчення суспільств і стимулює конкуренцію між національними державами як порівнюваними формаціями. Л. Грінфельд вважає, що націоналізм створив передумови для зростання економіки, змусив уряди конкурувати з метою зростання добробуту власної нації. У роботі «Дух капіталізму. Націоналізм та економічне зростання» вона виокремлює два питання щодо безпосередньої причини виникнення сучасної економіки з орієнтацією на зростання та чинників перетворення економіки на центральний фокус сучасного світогляду.

Л. Грінфельд припускає, що «націоналізм є унікальною формою соціальної свідомості, яка виникла в Англії на початку XVI ст., пізніше поширилася спочатку на англійські поселення в Америці, а потім, упродовж XVIII ст., у Франції та Росії, за два віки поглинула решту Європи, країни Південної півкулі, більшу частину Азії та частину Африки. У центрі соціальної свідомості лежить сильний, всезагальний образ суспільства, суверенної спільноти з фундаментально рівними членами, що має назву «нація». Національна свідомість є демократичною за суттю: егалітаризм є основним принципом соціальної організації, а народний

суверенітет — політичним принципом». Л. Грінфельд розрізняє типи націоналізму з різними результатами економічної діяльності. Принципи радикально відмінні, а тому відрізняються і форми соціально-політичної організації держави. Інтерпретація полягає у розгляді нації як збірної або унітарної спільноти, а звідси й критерії членства в нації можуть бути громадянськими або етнічними. Ці змінні (теоретично можуть існувати у чотирьох комбінаціях) становлять три типи націоналізму з відповідними формами націй та національних ідентичностей: індивідуалістський громадянський, колективістський громадянський і колективістський-етнічний. Своєю чергою типи по-різному впливали на розвиток держав-націй.

Першопрохідники націоналізму (та національного економічного зростання), за Л. Грінфельд, — Англія у XV—XVI ст. та Нідерланди у XVIII ст., економічний розвиток яких припинився відразу після здобуття незалежності. Зникнення спільного ворога в особі Іспанії посилювало відцентрові тенденції Семи Провінцій (*De Zeven Provinciën*). Відсутність національного фактору не сприяла формуванню спільного ринку та збройних сил, завадила розвитку нових форм економічної діяльності. Держава не інвестувала сама та не створювала передумов для інвестицій з боку приватного капіталу, який переймався лише отриманням відсоткової ренти, а не розвитком виробництва. В інших європейських державах важливу роль у становленні націоналізму відігравала абсолютна монархія, об'єднуючи під жорстким контролем державу та інтелігенцію, яка популяризувала національну ідею.

Таким чином, протягом більшої частини XX століття були зроблені кілька зусиль розробити детальний науковий аналіз концепції економічного націоналізму. Ми погоджуємось з позицією М. Гайльперіна [8], який відзначає, що попри широке наукове використання цього терміну в економічній науці XX століття в міжвоєнні роки його уніфіковане загальнонавчальне визначення було важко виокремити. Цей термін зазвичай використовувався ліберальними економістами для опису політики, якої б вони не хотіли. Як стверджував Я. Кофман [9], політика економічного націоналізму є тою політикою, що не вписується в ліберальне визначення розвитку економіки і, як правило, асоціюється з доктринами. Крім того, автор концептуальної у 1933 році монографії на тему націоналізму, Дж. Ходсон, зазначив, що в кращому випадку економічний націоналізм є невизначеним терміном, використовуваним його противниками більшою мірою, ніж його прихильниками.

У науковій літературі термін «економічний націоналізм» набув популяризації після початку 1970-х років у середовищі вчених-міжнародників, які працювали на ниві міжнародної політичної економії. В їхній інтерпретації дане поняття використовувалось для опису економічного варіанту ідеології реалізму, який набув чільного місця в повоєнний період. У своїй важливій роботі з політекономії міжнародних відносин Р. Гілпін, наприклад, описує економічний націоналізм наступним чином: «Його центральна ідея полягає в тому, що економічна діяльність має підпорядковуватися цілям державного устрою та інтересів держави». Крім того, в його пізнішій книзі про глобальну політичну економію, Р. Гілпін стверджує, що аналітичне ядро економічного націоналізму є таким же, як і в «державно-орієнтованому реалізмі». Економічний націоналізм визнає анархічний характер міжнародних відносин та національних інтересів, а також важливість сили в міждержавних відносинах. Таким чином, Р. Гілпін зобразив економічний націоналізм як такий, що черпав коріння в меркантильних доктринах XVII і XVIII століття [6].

Водночас слід застерегти: попри те, що в гілпінівській інтерпретації термін «економічний націоналізм» хоч не є достатньою мірою структурований, але він передає ідейні засади цього поняття більшою мірою, ніж спроби багатьох ліберальних економістів визначити його засадничі орієнтири [7]. Втім вразливим місцем наведених визначень економічного націоналізму, яким би дивним це не виглядало, є відсутність «націоналізму» як такого. Дж. Крейн у цьому контексті зазначає таке: «Економічний націоналізм» є чимось некоректним, так як більшість звичайних заходів зосереджуються на державі, а не на народі. Держава і нація може перетинатися різними способами, але національна ідентичність — це не просто вираз інтересів держави». Р. Абделал висловив точку зору, стверджуючи, що реалізм і економічний націоналізм необхідно розрізняти [1]. У той час як реалізм концентрується на державних інтересах і розподілі влади, він стверджує, що економічний націоналізм повинен описати перспективу більше зі сторони впливу національної ідентичності і націоналізму в економічній політиці. Так само С. Шульман стверджує, що Р. Гілпін та решта дослідників неправильно прирівнювали економічний націоналізм до меркантилізму з його державницькою ідеологією, яка дуже відрізнялася від більшості сучасних націоналістичних ідей, впроваджених в XIX столітті [7].

Висновки. Тож, як видно з проведеного аналізу, за методологією економічного націоналізму, держава є основним агентом нації, а також носієм її інтересів та джерелом способів їх реалізації. Такий висновок дозволяє поставити перед собою амбітне завдання віднаходження рис

економічного націоналізму як в економічних теоріях (меркантилізм, кейнсіанство, класична школа), так і в економічній політиці, що, впроваджуючись на практиці видатними державними діячами, в подальшому додавала в термінологічний обіг нові поняття, синонімічні терміну «економічний націоналізм». Різні державно базовані теорії і владна політика сформували економічний націоналізм як політекономічну теорію. Слід застерегти, що дослідження економічного націоналізму як політекономічної теорії не мають обмежуватись аналізом теорій протекціонізму, адже останні лише частково пояснюють його засадничі положення.

Література:

1. Abdelal R. National Purpose in the World Economy / R. Abdelal. — Ithaca: Cornell University Press, 2001. — 240 p.
2. Abdelal R. National Strategy and National Money: Politics and the End of the Rouble Zone, 1991–1994 / R. Abdelal // Monetary Orders: Ambiguous Economics, Ubiquitous Politics. Cornell / J. Kirshner. — NY: Cornell University Press, 2003. — P. 98–124.
3. Bhagwati J. Protectionism: The Ohlin Lectures / J. Bhagwati. — Cambridge, Massachusetts & London: The MIT Press, 1988. — 147 p.
4. Clift B. Economic patriotism: reinventing control over open markets / B. Clift, C. Woll // Journal of European Public Policy. — 2012. — Vol. — P. 307–323.
5. Crane G. Economic Nationalism: Bringing the Nation Back In / G. Crane // Millennium. — 1998. — Vol. 27(1). — P. 55-76
6. Gilpin R. Global Political Economy / R. Gilpin. — Princeton: Princeton University Press, 2001. — 174 p.
7. Gilpin R. Political Economy of International Relations / R. Gilpin. — Princeton: Princeton University Press, 1987. — P. 72-80.
8. Heilperin M. Studies in Economic Nationalism / M. Heilperin. — Geneva: Publications de L'Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales, 1980. — No. 35. — 228 p.
9. Koffman J. How to Define Economic Nationalism? A Critical Review of Some Old and New Standpoints / J. Koffman // Economic Nationalism in East-Central Europe and South America / H. Szlajfer. — Geneve: Librairie Droz, 1990. — P. 17-54.
10. Panagariya A. International Trade / A. Panagariya // Foreign Policy. — 2003. — P. 22–28.
11. Protectionism and trade disputes threaten world growth, says OECD [Electronic resource] // The Guardian. — 2017. — Mode of access: <https://www.theguardian.com/business/2016/nov/28/protectionism-trade-wars-world-growth-oecd-donald-trump#img-2.Z>

12. Reich R.B. The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st-Century Capitalism. — New York: Knopf, 1991. — 331 p.
13. Travis W. P. The Theory of Trade and Protection / W. P. Travis. — Cambridge, 1964. — 243 p.
14. Довгаль Е. А. Протекціонизм и фритредерство: эволюция от противостояния к компромиссу / Е. А. Довгаль // Вісн. Харк. держ. екон. ун-ту. — Х., 2001. — № 3 (19). — С. 26–28.
15. Довгаль О. А. Економічний протекціонізм: аналіз світового досвіду / О.А. Довгаль // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Економічна серія. — Харків, 2002. — № 564. — С. 220–222.
16. Довгаль О. А. Протекціонізм і лібералізм у процесі глобалізації світової економіки (Питання теорії і методології): Монографія / О. А. Довгаль; Нар. укр. акад. — Х.: Вид-во НУА, 2004. — 320 с.
17. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс; [пер. з англ. под общ. ред. А. Г. Милейковского, И. М. Осадчей]. — М.: Прогресс, 1978. — 494 с.
18. Кондратенко Д. Економічний націоналізм: політичні? [Електронний ресурс] / Д. Кондратенко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. — 2010. — № 3 (47). — Режим доступу: [http://www.ipiend.gov.ua /uploads/nz/nz_47/kondratenko_ekonomichni.pdf](http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_47/kondratenko_ekonomichni.pdf)
19. Панченко В. Хто такі «економічні націоналісти» в Україні? [Електронний ресурс] / В. Панченко, Н. Резнікова // CMD-Ukraine. — 2017. — Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/hto-taki-ekonomichni-nacionalisty-v-ukrayini>.
20. Панченко В.Г. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму / В.Г. Панченко, Н. В. Резнікова // Економіка і держава (SIS, Index Copernicus, Google Scholar). — 2017. — №8. — С. 4–8.
21. Резнікова Н.В. Теоретико-методологічні засади визначення економічної залежності в умовах двополярного зонування світової економіки / Н.В. Резнікова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2012. — № 4 (63). — С. 38–42.
22. Резнікова Н.В. Неозалежність української економіки як прояв викликів економічній безпеці: перспективи структурної трансформації та макроекономічної стабілізації / Н.В. Резнікова, О.А. Івашенко // Економіка та держава. — 2016. — № 2. — С. 4–8.
23. Розенберг Д. Дж. Девальвация рыночной «системы верований»: (о кн. Р. Каттнера и У. Грейдера) / Д. Дж. Розенберг // Проблемы теории и практики упр. — 1997. — № 6. — С. 15–19.
24. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М.: Соцэкгиз, 1935. — 475 с.

25. Сміт Е. Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. / Е.Д. Сміт; [пер. з англ. Р. Фещенка]. — К: "К.І.С.", 2004. — 170 с.
26. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: політика. Підручник / А.С. Філіпенко. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. — 431 с.
27. Юм Д. Сочинения. В 2 т. Т. 1 / Д. Юм. — М.: Мысль, 1966. — 173 с.

Methodological principles of economic nationalism are studied. The relation between economic nationalism and realism is established. The essential characteristics of the concepts of nationalism are given. The essential features of "nationalism" in the policy of economic nationalism and in the paradigm of nationalism are compared. It is analyzed what kind of actions taken by politicians or public officers can be interpreted as ones that are close ideologically to economic nationalism.

Key words: realism, economic nationalism, economic development, free trade, protectionism.

УДК 338.22

В'ячеслав Пилипенко
(м. Суми)

ЧИ МОЖЕ АГРАРНИЙ СЕКТОР БУТИ ДРАЙВЕРОМ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ?

В статті розглянуто проблеми вибору Україною стратегії розвитку економіки в умовах глобалізації та сучасної науково-технічної революції.

Ключові слова: економічний розвиток, стратегія розвитку, модернізація економіки.

Останніми роками в українському суспільстві представниками влади, деякими вченими, журналістами та іншими почала поширюватися думка про необхідність пріоритетного розвитку аграрного сектору економіки, який буцімто має стати чи не головним драйвером вітчизняної економіки в умовах глобалізації.

Проте, економічні успіхи українського сільського господарства є лише верхівкою айсбергу, який має під собою і значний «підводний» негатив. Тож, необхідно проаналізувати всі «плюси і мінуси» «аграризації» економіки України.

Почнемо з історико-теоретичного екскурсу.